

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 930.25(497.4)"10"
94(497.4 Godešič)"10"
prejeto: 8. 8. 2005

Matjaž Bizjak

dr. zgodovinskih znanosti, znanstveni sodelavec, Zgodovinski inštitut Milka Kosa,
ZRC SAZU, Novi trg 2, SI-1000 Ljubljana

Prispevek k starejši zgodovini Godešiča*

IZVLEČEK

Najstarejše pričevanje o obstoju vasi Godešič na južnem obrobju Sorškega polja, nedaleč od Škofje Loke, se je ohranilo v freisingški tradicijski notici iz začetka dvajsetih let 11. stoletja. Članek podrobneje analizira dokument, ki osvetljuje posestne in socialne razmere na ozemlju freisingškega loškega gospostva in v širšem kontekstu obravnava okoliščine njegovega nastanka.

KLJUČNE BESEDE

Godešič, Škofja Loka, Freising, Dovje, freisingški škof Egilbert, tradicijska knjiga, tradicijska notica

SUMMARY

A CONTRIBUTION TO THE EARLY HISTORY OF GODEŠIČ

The oldest witnessing on the existence of the village Godešič on the south fringe of the Sorško polje, not far from Škofja Loka, is preserved in a Freising notitia from the beginning of the 11th century. The article analyses in detail the document, which enlightens the property and social circumstances on the territory of the Freising seignury of Loka, and in a broader context deals with the circumstances of its origin.

KEY WORDS

Godešič, Škofja Loka, Freising, Dovje, Freising bishop Egilbert, codex traditionum, notitia

* Prispevek je bil prvotno napisan za Godeški zbornik, kjer bo tudi objavljen v nekoliko skrajšani obliki (na prošnjo uredništva je izvzet odlomek, ki se nanaša na kraljevo darovnico za Dovje). Za privolitev v celotno objavo na tem mestu se zahvaljujem urednici zbornika, Juditi Šega. Obenem se zahvaljujem Francetu Baragi za pregled prevoda latinskega vira in Silvu Torkarju za pojasnila pri razlagi toponimov.

Uvod

Širša okolica Škofje Loke je v zgodovinskih virih prvič izpričana leta 973. Tedaj je freisinški škof Abraham od cesarja Otona II. najprej 30. junija prejel Selško dolino,¹ 23. novembra pa še vzhodni del Poljanske in del Sorškega polja.² V sklop zadnjeomenjenega območja je sodilo tudi ozemlje, na katerem danes leži Godešič. Kdaj točno je vas nastala, ni mogoče z gotovostjo dognati, vsekakor pa lahko trdimo, da je že stala v začetku dvajsetih let 11. stoletja, ko se njeno ime, tedaj *Niusazinhun*, omenja v neki freisinški tradicijski notici.

Sorško polje je v okviru novopridobljene freisinške posesti na Gorenjskem z vidika gospodarske izrabe vsekakor predstavljalo prednostno območje. Čeprav dokumenti s konca 10. in začetka 11. stoletja opisujejo že kultivirano pokrajino – omenjajo se denimo Žabnica (*Sabniza*), Stara Loka (*Lônca*), Suha (*Susane*) in druge, neimenovane vasi, dalje utrjena postojanka (*castrum*) *Bosisen*, *teritorium Primet* (Praše), *predium Strasista* (Stražišče) ter cesta, ki je vodila v Kranj (*via Chreinariorum*) – pa je bila poselitev tedaj nedvomno še zelo ekstenzivna in je kot taka vzpodbujala novega zemljiškega gospoda k reorganizaciji. Omenjeno velja tudi za ozemlje poznejšega freisinškega zemljiškega urada Godešič (*Newsas*) na južnem robu Sorškega polja. Ob koncu 13. stoletja, ko imamo na voljo prvi izčrpni popis posesti loškega gospostva, je ta urad obsegal vasi Godešič, Reteče, Gorenja vas, Gosteče in Pungert. Vendar ta popis ne izkazuje več prvotnega stanja. Ozemlje Gosteč in Pungerta je predstavljalo posestni sklop, ki je bil novembra 973 sicer formalno zaobsežen v cesarski posestni podelitvi freisinški škofiji, vendar je bil leta 989 spoznan za privatno lastnino nekega Pribislava in kot tak izvzet iz škofijskega loškega gospostva.³ Šele ob koncu 12. ali v začetku 13. stoletja ga je škof Oton II. "za velik denar" odkupil in priključil uradu Godešič.⁴ Prvotno ozemlje tega zemljiškega urada je treba torej iskati severno od Sore, na območju Godešiča, Reteč in Gorenje vasi. Pavle Blaznik za to ozemlje ugotavlja poljsko razdelitev na t. i. neprave

vilne oz. neprave (grudaste) delce,⁵ ki naj bi po Ilešiču najverjetneje nastala z naknadno parcelacijo grud tako zaradi delitve posestnih enot, kot tudi v povezavi z uvajanjem naprednejše obdelovalne tehnike (uporaba železnega pluga na kolesih); oba procesa okvirno postavlja v 11. stoletje.⁶ Takšna poljska razdelitev napeljuje na misel, da je bilo ozemlje poznejšega godeškega urada redko poseljeno že v predfreisinški dobi in da je v prvih desetletjih izgradnje loškega gospostva zaradi uvajanja hubnega sistema in naprednejše poljedeljske tehnike prišlo do naknadne parcelacije (ni izključeno, da je bil v okviru tega procesa izkrčen tudi kakšen, do tedaj še neobljuden gozdni predel). Pri tem je poleg že obstoječih nastala vsaj ena nova naselbina, Godešič. Na to lahko sklepamo iz zgodnjih oblik imena vasi – prvič *Niusazinhun*, pozneje največkrat v različicah, kot so *Nivsaze* in podobno, kar lahko prevedemo kot "Novo selo" ali "Novo selišče", skratka "nova naselbina".⁷ Glede na izvirno nemško obliko ne bomo dosti zgrešili, če nastanek vasi tolmačimo kot rezultat načrtne dejavnosti novega zemljiškega gospoda. Naselitev je bila verjetno izvedena v okviru notranje kolonizacije, t.j. z viški prebivalstva obstoječih naselbin. Takšno domnevo potrjujejo tudi izsledki Blaznikovega preučevanja ledinskih imen, ki so na območju godeškega urada skoraj izključno slovenskega izvora in močno zmanjšujejo možnost prisotnosti bavarskih kolonistov, ki so jih freisinški škofje naselili na druge dele Sorškega polja.⁸ Obravnavani posestni sklop je zemljiški gospod sprva organiziral v sklopu dvora (*curtiferus villicorum*), kateremu je podredil okoliške hube. Ostanek takšnega gospodarstva je dokumentiran še v protourbarialnem popisu loškega gospostva iz okoli leta 1160,⁹ ko je 20 podložnikov, nastanjenih na hubah v Godešiču in Retečah, poleg naturalnih obveznosti obdelovalo tudi pridvorno godeško posest. Nekako tako si moramo predstavljati Godešič in njegovo okolico v času, iz katerega se je ohranil prvi zapis o njegovem obstoju. V naslednjih vrsticah želim nekoliko obširneje osvetliti omenjeni dokument, ljudi, ki so povzročili njegov nastanek ali bili pri njem udeleženi, in okoliščine v katerih je nastal.

¹ MGH, D O II, št. 47, str. 56–7.

² MGH, D O II, št. 66, str. 78–9.

³ MGH, D O III, št. 58, str. 463–464.

⁴ CDAF I, št. 126, str. 125; UBK II, št. 30, str. 22. Gre za skupek zapisov v obliki notic, ki se nanašajo na razne nakupe posesti škofa Otona. Zapis naj bi nastal okoli leta 1215, posamezni akti pa segajo tudi nekaj desetletij nazaj. Nakup gradu v Stražišču, denimo, zabeležen neposredno pred nakupi Gosteč in Pungerta, je bil verjetno opravljen med leti 1192 in 1193 (Tangel, *Die Grafen von Ortenburg*, str. 262, gl. tudi Žontar, *Zgodovina Kranja*, str. 26–27, op. 118). Vendar ne gre datacije nekritično prenašati na ostale, v zapis vključene akte.

⁵ Blaznik, *Kolonizacija in kmetsko podložništvo*, str. 157–158 in zemljevid "Poljska razdelitev na Sorškem polju" med str. 176 in 177.

⁶ Ilešič, *Sistemi poljske razdelitve*, str. 62–63, 68–69.

⁷ M. Kos, "Vas" in "selo", str. 91.

⁸ Blaznik, *Kolonizacija in kmetsko podložništvo*, str. 170–171.

⁹ Prvi iz serije freisinških škofijskih urbarjev, zapisan v kopiaalni knjigi BayHStA, HL Freising 4, fol. 49–59, ki ima v naslovu paradoksalen naziv *notitia*, ker se začne s popisom loške posesti pač *Notitia bonorum de Lonca* (zaradi napačne uvezave na fol. 53–53', sicer originalno na začetku urbarja). Objava: CDAF III, str. 12–14; *Urbarji freisinške škofije*, str. 127–128. Podrobno o urbarju glej: Thoma, *Bemerkungen zum ältesten Urbar*, str. 10 ss.

Commutatio Diotmari

Notica, ki se pod naslovom *Commutatio Diotmari* nahaja na foliju 273 kodeksa, ki je pod signaturo BayHStA, HL Freising 3a shranjen v Münchenskem Bayerisches Hauptstaatsarchiv-u, je dokument nepremičninskega posla, konkretnije menjave posesti med freisinškim škofom Egilbertom in njegovim *servom* Diotmarjem. Besedilo podajam v latinskem¹⁰ izvorniku in slovenskem prevodu:

Commutatio Diotmari

Noverint omnes Christi fideles, qualiter Egilberto Frigisingensis ecclesie episcopo et Diemaro eiusdem ecclesie eidem servo placuit quoddam concambium facere quod et fecerunt. Tradidit namque idem Dietmar predium quod habuit in loco Tegiranpach CXL iugera ad altare sancte Marie sanctique Corbiniani perpetualiter existendum. Econtra predictus episcopus eidem servo ad Crheina in loco qui dicitur Niusazinhun equalem mensuram cum manu sui advocati Odalscalchi dedit perpetuo sibi tenendum. Huius rei testes sunt: Comes Altmannus. Liutheri. Pezili. Iterum Liutheri. Wolfuolt. Geruich. Asmar. Meginhart. Mazili. Huc. Aripo. Warmunt. Walto. Waldmant. Frouimunt.

Diotmarjeva zamenjava

Naj vedo vsi kristjani, da sta freisinški škof Egilbert in Diemar, servus iste škofije, sklenila narediti zamenjavo, kar sta tudi storila. Dietmar je namreč na oltar svete Marije in svetega Korbinijana izročil v trajno last posestvo [v velikosti] 140 oralov, ki ga je imel v kraju Tegiranpach. V zameno za to je omenjeni škof po svojem odvetniku Odalscalchu temu servu na Kranjskem, v kraju, ki se imenuje Niusazinhun, dal v trajno last [posestvo] enake velikosti. Priče tega dejanja so: grof Altmanus, Liutheri, Pezili, še en Liutheri, Wolfuolt, Geruich, Asmar, Meginhart, Mazili, Huc, Aripo, Warmunt, Walto, Waldmant in Frouimunt.

Dokument je zapisan v obliki notice. Ta tip zapisa, ki ga odlikuje jedrnatost in pragmatičnost, je v 10. in 11. stoletju skoraj povsem izpodrinil privatno listino (*carta*) kot zapis pravnega dejanja. Pri tem je bil formularni del skrčen na minimum. Obvezen je ostal le zelo jedrnat dispozitivni del in pa seznam prič, ki jih je bilo po potrebi mogoče ponovno zbrati in z njihovo pomočjo dokazovati pravnomočnost dokumentiranega posla. Pravne

veljave sami po sebi taki akti niso imeli; njihova posredna dokazilna moč je bila omejena na čas življenja navedenih prič.¹¹ Prav takšna je notica o zamenjavi posesti med škofom Egilbertom in Diotmarjem. Kot edini element protokola uvaja besedilo kratek objektivni publikacij (*Noverint omnes Christi fideles*), naznanilo dejanja, ki je imelo namen dati dokumentu navzven značaj javnega zapisa.¹² Takoj nato prehaja v kontekstualni del, katerega edini element je jedrnat sestavljen dispozicij, pravno bistvo listine z opisom dejanja, ki navaja njegove akterje in v posel vključene objekte.¹³ Eshatokol je bil omejen na seznam prič, ki ga uvaja običajna formula *huius rei testes sunt*.

Zapis ni ohranjen v originalu, temveč kot kopija v tradicijski knjigi. Ob sklenitvi posla so bili običajno takšni akti izgotovljeni na kos pergamenta in so se do prepisa v kodeks, kar je lahko trajalo več desetletij, hranili posamič. Z vpisom v tradicijsko knjigo ni bilo več razloga za hranjene posamičnih aktov, ki sami po sebi niso bili pravnomočni, in so jih praviloma zavrgli. To je dejansko povzročilo, da je praktično vse listinsko gradivo privatnih izstaviteljev tega časa – z izjemo posameznih aktov na kosih pergamenta, ki so bili bolj ali manj slučajno uvezani oz. vloženi v kodekse – ohranjeno zgolj v prepisih.¹⁴

Uporaba tradicijskih knjig je bila v veliki meri vezana na prostor z uveljavljenim bavarskim plemenskim pravom. Pojavljati so se začele vsaj od začetka 9. stoletja dalje kot zbirke (varnostnih) prepisov listin v posameznih, predvsem cerkvenih ustanovah, kjer so se le-te kopičile v vedno večjem številu,¹⁵ freisinški škofje naj bi sredi 8. stoletja razpolagali že z okoli 700 listinami.¹⁶ Z zatonom izstavljanja privatnih listin v 10. in 11. stoletju so tradicijske knjige postajale zbirke z ozirom na formular vedno bolj okrnjenih aktov in kot take v celoti in v vseh ozirih nadomestile originalne posamične zapise. Takšen razmeroma hiter in enostaven način praviloma prejemniškega dokumentiranja pravnih dejanj se je izkazal za izredno primerne na obširnem kolonizacijskem območju na jugovzhodu rimsko-nemškega cesarstva, kjer so se mnoge bavarske cerkvene ustanove aktivno udele-

¹⁰ Besedilo je povzeto po objavi v: TF II, št. 1391, str. 252–253.

¹¹ Redlich, *Privaturkunden*, str. 68 ss; Novejša diplomatska literatura pripisuje razlikam med *carta* in *notitia* bistveno manjši pomen, gl. Molitor, *Traditionsbuch*, str. 65–66, 70–71.

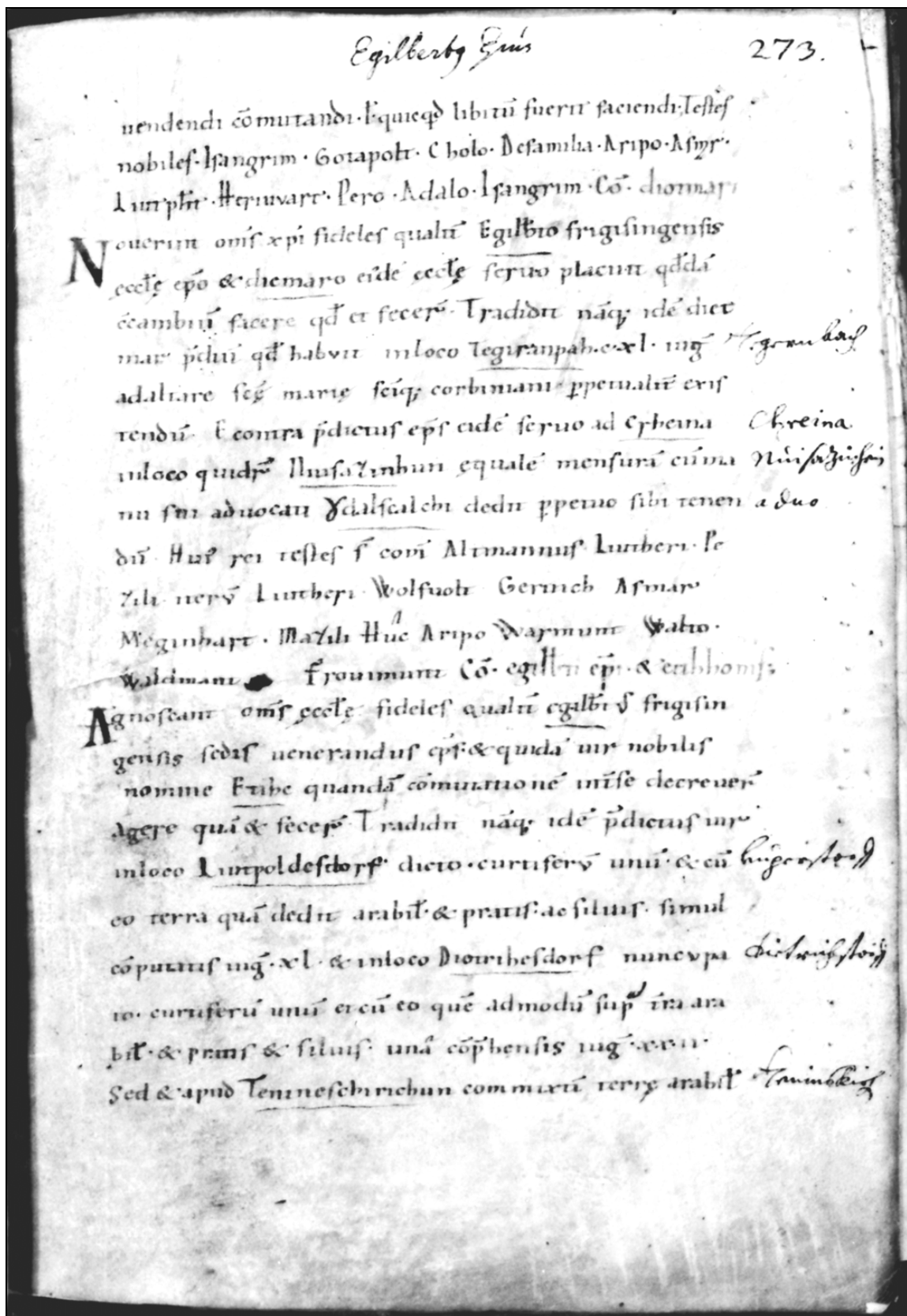
¹² D. Kos, *Pismo, pisava, pisar*, str. 107.

¹³ *Ibid.*, str. 124.

¹⁴ Redlich, *Privaturkunden*, str. 80.

¹⁵ Za freisinško škofijo priča neki podatek, da so jih hranili v sakrariju, nekakšnem večnamenskem hranilišču ob oltarju oz. v zakristiji (... *unde ego dominum meum episcopum rogo, ut hanc rem ita confirmet, ut titulos duos scribere faciat et nobis unum remittet, altrum in sacrario conservet*, TF II, št. 1556 c, str. 387).

¹⁶ Redlich, *Privaturkunden*, str. 80.

Stran iz freisingške tradicijske knjige Codex Egilberti z zapisom notice o zamenjavi posesti na Godešiču. (BayHStA, HL Freising 3a, fol. 273)

ževale nešteti manjših posestnih transakcij v okviru svojega razpršenega ozemlja. Zato ne prese- neča, da je bila ravno v tem prostoru njihova upo- raba najbolj razširjena.¹⁷ Tradicijske knjige so po- leg pomena za pravno-dokazilni postopek in delo- ma morda vloge pri ohranjanju spomina na dob- rotnike konkretnih cerkvenih ustanov, za njihove lastnike imele še eno, nedvomno pomembno vred- nost. Omogočale so pregled nad pridobljeno po- sestjo in bile nemalokrat edini trajni pisni pripo- moček za upravo zemljiških gospostev. Kot take predstavljajo z vidika gospodarske zgodovine ne- kakšno predstopnjo urbarjev, ki so se v večjem številu začeli pojavljati v 13. stoletju.¹⁸

Kljub temu, da sodi Freising med škofije z naj- boljše ohranjenimi tradicijskimi knjigami, se je v vsem tem obsežnem gradivu ohranilo zanemar- ljivo malo aktov, ki jih kakorkoli lahko povezu- jemo z loškim gospostvom. Poznamo vsega tri no- tice, ki se nanašajo na posest na Kranjskem; poleg obravnavane, godeške še dokument o podelitvi Dovjega, o katerem nekaj več v nadaljevanju, in tradicijo nekega duhovnika Johannesesa, ki je zapu- stil škofiji svoje služabnike¹⁹ nekje na območju loš- kega gospostva.²⁰ Poleg tega še v treh noticah za- sledimo priče iz Loke oz. Kranja.²¹ Vzrok za tako majhno zastopanost loškega ozemlja v teh virih vsaj delno tiči v kompaktnosti kraljevih podelitev škofiji. Od samega začetka sklenjeni teritorij ni vzbujal potrebe po arondaciji, ki je bila na primer zelo intenzivna v drugi polovici 11. stoletja na ob- močju sosednjega blejskega briksenskega gospos- tva, od koder se je ohranila edina obsežnejša zbirka tradicijskih notic na celotnem ozemlju da- našnje Slovenije.²²

Akterji in okoliščine posestno-menjalnega posla

Kodeks BayHStA, HL Freising 3b, sicer z dokaj komplicirano sestavo,²³ je pravzaprav knjiga po- sestnih zamenjav (*codex commutationum*). Potreba po vodenju posebne knjige menjalnih pogodb je v Freisingu vzniknila skladno z naraščajočim števi- lom tovrstnih poslov v času škofa Waldona (883– 906). Iz tega časa je ohranjen tudi najstarejši del omenjenega kodeksa (fol. 20–101). Do obsežnega sistematičnega nadaljevanja je prišlo prav v času škofa Egilberta. Ta ni poskrbel le za trajen zapis nepremičninskih poslov, ki jih je izvajal v času svojega episkopata (fol. 265–279, 286–293), temveč je dal prepisati tudi vse še obstoječe akte svojih predhodnikov tja do začetka 10. stoletja.

Verjetno ni naključje, da je do tako skrbnega zapisovanja posestnih pridobitev škofije prišlo rav- no v času, ko je mesto škofa zasedal Egilbert, ki je pred tem opravljal naloge kanclerja na dvoru kralja Henrika II. Kot klerik, po izvoru domnevno iz svobodne plemiške rodbine iz okolice Moos- burga na Bavarskem, je stopil v Henrikovo službo verjetno že v času, ko je bil ta še na položaju ba- varskega vojvode; zasledimo ga namreč v njego- vem spremstvu na pohodu za prevzem kraljevskih časti. Po nekaj letih vodenja kraljeve pisarne ga je kralj Henrik po smrti Gotschalka leta 1005 postavil na mesto freisinskega škofa. Tudi kot škof je Egil- bert ostal v ožjem krogu kraljevih zaupnikov in bil pogosto v njegovem spremstvu. Vplivno vlogo je ohranil tudi pod cesarjem Konradom II. (1024– 1039), ki mu je leta 1029 zaupal vzgojo svojega sina, bodočega kralja Henrika III. Ta je bil že dve leti prej izvoljen za bavarskega vojvodo, kar je Egilberta kot njegovega skrbnika umeščalo v sam vrh bavarske politike.²⁴

Vsa ta angažiranost je rodila sadove v obsežni posesti, ki sta jo oba vladarja darovala freisinski škofiji. Že kmalu po nastopu episkopata je Egilbert 10. maja 1007 z dvema kraljevskima darovnicama prejel posestva Katsch, Oberwölz in Lind na Šta- jerskem,²⁵ leta 1033 pa gospostvo Olleren v spod- nji Avstriji in *curtis* Aindling na Bavarskem.²⁶ V

¹⁷ Ohranjene so številne tradicijske knjige cerkvenih usta- nov, ki so imele posest na ozemlju današnje Slovenije (salzburške nadškofije, freisinske in briksenske škofije, samostanov v Šentpavlu in Admontu), zanimivo pa je, da ne poznamo tradicijskih knjig niti za enega od sa- mostanov, ki so imeli sedež na slovenskih tleh.

¹⁸ Molitor, *Traditionsbuch*, str. 72 ss.

¹⁹ ... *familiam meam, scilicet servos et ancillas* ... O po- menu teh oznak podrobneje v nadaljevanju.

²⁰ TF II, št. 1556 c, str. 387.

²¹ TF II, št. 1480, str. 329; št. 1561 a, str. 393; 1564 i, str. 398. K temu lahko pogojno dodamo še štiri pričanja ne- kega(-ih) Pribislava(-ov) iz časa med leti 977–81 in 1006– 22, ki je (kateri izmed njih) morda istoveten s Pribi- slavom, čigar posest je leta 989 izkazana na območju Pungerta in Gosteč (gl. zgoraj, op. 3).

²² TB, str. 30 ss. O teh tradicijah obstaja dolg seznam lite- rature, mdr. sistematično Nabergoj, Poskus računalniške analize tradicijskih listin; nazadnje o tem obširneje (s pregledno tabelo) Albertoni, Začetki razdrobljene briks- enske posesti, str. 49–59.

²³ Jedru, ki ga sestavljata dva dokaj homogena sklopa, nastala v času škofov Waldona in Egilberta, je na prvih 20 folijih najprej dodan sklop tradicij freisinskemu stol- nemu kapitlju, med posameznimi legami obeh glavnih sklopov – ki sta večinoma nastala v redakciji po enega pisarja – pa se nahajajo sklopi menjalnih poslov drugih škofov, deloma prepisani iz starejših predlog, deloma pa kar v obstoječi obliki vključeni v kodeks. Podrobno o sestavi kodeksa gl. TF I, str. XXV–XXXIII; II, str. XV– XIX.

²⁴ Maß, *Das Bistum Freising*, str. 124–126; Hundt, *Ba- yerische Urkunden*, str. 51 ss.

²⁵ MGH, DD H II, št. 136, str. 162–163; št. 137, str. 163–164.

²⁶ MGH, DD K II, št. 195, str. 259–260; št. 196, str. 260–261.

zadnji sklop posestnih pridobitev morda sodi tudi poznejši, loškemu gospostvu priključeni zemljiški urad Dovje v Gornjesavski dolini. Obstaja namreč nič več kot rahla sled za domnevno, izgubljeno Konradovo darovnico freisinški škofiji, izdano 9. maja 1033, ki naj bi se nanašala na tamkajšnjo posest. Nadvse zanimivo vestičko je objavil Klun, ki je v petdesetih letih 19. stoletja inventariziral gradivo loškega gosposčinskega arhiva, prevzeto s strani Historičnega društva za Kranjsko. Pri tem je ob primerjavi popisa iz leta 1798 ugotovil, da nekaj dokumentov manjka, med njimi tudi omenjena diploma. Kot poroča, je bila večina teh arhivalij poslana Dvorni komori na Dunaj.²⁷ Pred kratkim je Peter Štih upravičeno izrazil dvom glede pristnosti tega poročila oz. dejanskega obstoja Konradove darovnice za Dovje, kar utemeljuje predvsem z dejstvom, da ni bila vnesena niti v eno od škofijskih kopalnih knjig, z neobičajnim mestom hrambe – vse ostale škofijske kraljeve darovnice so bile shranjene v Freisingu – in nenazadnje z majhnostjo dovške posesti, za katero za nameček obstaja še ena, največ desetletje starejša darovnica Freisingu – tudi ta ne povsem nesporna²⁸ – in sicer iz rok ebersberškega grofa Adalberona.²⁹ Kljub načelnemu strinjanju z gornjimi utemeljitvami, ne morem a priori zavračati pristnosti Klunovega poročila; že zato, ker za takšno potvorbo ne vidim pravega razloga. Menim, da je popisovalec loškega arhiva iz leta 1798 dejansko naletel na nek dokument, ki ga je interpretiral kot Konradovo, na Dovje nanašajočo se diplomo, ali pa morda kot njen prepis. Ozemlje poznejšega freisinškega urada Dovje, ki je po prvem znanem podatku iz 1160 resda obsegalo le 4 hube obdelovalne zemlje,³⁰ v resnici ni bilo pretirano majhno (trditev izvajam iz stanja, ki je izpričano ob koncu srednjega veka; ne poznamo namreč nobenega indica, ki bi kazal na to, da bi Freising na tem območju med 12. in 15. stoletjem širil meje svoje posesti).³¹ Glede na celotno površino bi ga mirno lahko primerjali denimo s stražiškim gospostvom,

ki ga je Freising prejel od krone leta 1002 (glej spodaj). Prenosu diplome na sedež loškega gospostva bi eventualno lahko botroval kakšen ozemeljski spor s sosednjimi zemljiškimi gospodi, kar bi morda lahko celo vzrokovalo odsotnost vpisa v freisinških kopalnih knjigah; seveda bi bilo kaj takega mogoče opravičevati zgolj z zelo zgodnjim prenosom iz Freisinga v Loko (najzgodnejša freisinška kopalna knjiga izvira iz druge polovice 12. stoletja,³² darovnico za Dovje pa bi pričakovali že v prvem popisu freisinških diplom iz let 1074–1078³³), kar pa je v resnici malo verjetno. V zvezi s tem se zdi dokaj tehtno razmišljanje Petra Štiha, ki opozarja, da sploh ni nujno, da bi bil prejemnik Konradove darovnice za Dovje freisinški škof. Lahko gre za darovnico, izstavljeno komu drugemu (npr. Ebersberžanom), ki bi eventualno lahko obenem s prenosom posesti na freisinško škofijo prispela v Škofjo Loko, najbližji freisinški upravni center, kar bi morda lahko pojasnjevalo odsotnost vpisa v kopalnih knjigah.³⁴ Morda bi katero od teh dilem lahko razrešil že originalni popis loških arhivalij iz leta 1798, katerega nahajališče pa trenutno ni znano. Če se torej zanašamo na kompetentnost arhivarja s konca 18. stoletja, potem bi morala biti Konradova diploma za Dovje izdana v Nimwegnu ob današnji nizozemsko-nemški meji; tam je namreč cesar rezidiriral v prvi polovici maja 1033.³⁵ Egilbertova prisotnost v tem kraju ni izrecno dokumentirana, precej verjetno pa je, da je tedaj res spremljal cesarja, saj je izpričan na dvoru dobra dva meseca pozneje v Memlebnu v Turingiji, ko mu je ta daroval že omenjeno posest v Ollernu in Aindlingu.³⁶

Kot škof se je Egilbert z veliko vnemo posvečal reformi redovništva. Na njegovo pobudo so ponovno zaživel nekateri benediktinski samostani v okolici Freisinga, ki so se med tem prelevili v kolegiatne kapitlje (npr. Tegernsee in Weihenstephan). Na drugi strani je z gospodarsko osamosvojitvijo bistveno okrepil stolni kapitelj, ki je rezidiriral na freisinškem Dombergu; njegovo zemljiško posest je pravnoformalno ločil od posesti, ki

²⁷ Klun, Verzeichniß, str. 59.

²⁸ Ni povsem jasno, na kateri *Lenginvuelt* se darovnica nanaša; poleg Dovjega (Lengenfeld) prihaja v poštev še nekaj krajev s podobnimi imeni na Bavarskem in Tirolskem. K temu velja dodati, da sta tako ime kraja, v katerem je ležala podeljena posest, kot tudi določilo, da je ta podeljena v trajno last, napisana na razuri!

²⁹ Štih, Izvor in začetki škofijske posesti, str. 42; prepis darovnice je ohranjen v Egilbertovem kodeksu, Bay HStA, HL Freising 3b, fol. 279, obj.: TF II, št. 1404, str. 262.

³⁰ *Urbarji freisinške škofije*, str. 128; prim. Blaznik, Freisinška županija Dovje, str. 7–8.

³¹ V zvezi s tem so zelo izpovedni ozemeljski spori s sosednjimi gospostvi, ki kažejo prej na krčenje kot pa na širjenje mej freisinškega ozemlja na Dovjem tekom srednjega veka. Blaznik, Freisinška županija Dovje, str. 21–23.

³² Mommsen, Zur Freisinger Urkunden-Überlieferung, str. 131; Zahn, Die freisingischen Sal-, Copial- und Urbarchbücher, str. 218.

³³ Mommsen, Zur Freisinger Urkunden-Überlieferung, str. 130.

³⁴ Za nesebično posredovano domnevo se kolegu dr. Petru Štihu iskreno zahvaljujem.

³⁵ Tam sta bili izdani njegovi diplomi DK II 187 (28. aprila) in DK II 188 (13. maja), na kar je opozoril že Schumi (UBK I, št. 164, str. 146). Prim. tudi Bresslau, *Jahrbücher des Deutschen Reichs unter Konrad II.*, str. 72.

³⁶ DDK II 194, 195. Cesarjev dvor se je iz Nimwegna premaknil v Turingijo; 20. junija je bil v Norhausnu, od 26. junija do 10. julija v Merseburgu, 19. julija pa v Memlebnu. DDK II 190–195.

je pripadala škofijski mensi.³⁷ To je še v času njegovega škofovanja izzvalo interno arondacijo, oz. posestne zamenjave med škofom in kapitljem. V ta sklop sodi tudi menjava stražiškega gospostva, ki ga je leta 1002 iz rok kralja Henrika II. prejel škof Gotschalk v dosmrtni užitek, po njegovi smrti pa je zapadlo stolnemu kapitlju. Egilbert ga je med leti 1024 in 1039 zamenjal za neko bavarsko posest in priključil loškemu gospostvu.³⁸

Škof Egilbert je umrl 4. novembra 1039. Označimo ga lahko kot enega markantnejših freisinških škofov v visokem srednjem veku. Na Kranjskem so nosile trajen pečat predvsem njegove posestne pridobitve.

In kdo je bil Diotmar, ki je prejel posest na Godešiču? Notica ga označuje z izrazom *ecclesie servus*. To je eden od pojmov, s katerimi freisinški pa tudi drugi viri 11. stoletja³⁹ običajno zaznamujejo pripadnike nesvobodne *familiae* nekega vladarja, kneza (svetnega ali cerkvenega) ali sploh kakršnegakoli (zemljiškega) gospoda, pri čemer *familia* – pojem izvira iz rimskega prava, njegov pomen pa je bil v srednjem veku nekoliko prirejen – v splošnem predstavlja nekakšno personalno zvezo vseh, od nekega gospoda odvisnih ljudi.⁴⁰ Po mnenju nekaterih naj bi pripadniki te družbene skupine izvirali iz pridvornih nesvobodnjakov, ki so se zaradi opravljanja različnih funkcij dvigali po družbeni lestvici, verjetno pa so se jim pozneje pridružili tudi svobodnjaki, ki so v zameno za (razmeroma) donosne in vplivne položaje odrekli osebni svobodi ter podredili (običajno precej) močnejšemu gospodu,⁴¹ ali pa postopno degradirali preko porok s pripadniki nesvobodnega sloja.⁴² *Familia* freisinškega škofa v 11. stoletju torej nikakor ni bila homogena družbena skupina, kljub temu pa lahko iz konteksta nekoliko podrobneje opredelimo položaj omenjenega Diotmarja. Prejko-

ne je izvirala iz Tegernbacha na Bavarskem, kakih 40 km vzhodno od Freisinga,⁴³ kjer je škofu Egilbertu podelil svojo posest v velikosti 140 oralov. To ozemlje, v današnjih merskih enotah obsega joče morda okoli 50 hektarov,⁴⁴ nikakor ni bilo majhno, vsekakor preveliko, da bi ga obdeloval v lastni režiji. V skladu z nam znanimi podatki bi ga lahko umestili v red velikosti 5 do 10 hub,⁴⁵ kar bi kazalo na manjše gospostvo z nekaj družinami odvisnih "podložnikov", ne da bi pri tem kakorkoli hoteli napeljevati na sistem organizacije gospodarstva, ki iz vira ni razviden. Torej moramo Diotmarja uvrstiti v krog zemljiških posestnikov znatraj škofijskega gospostva, posedovanje kultiviranih zemljišč v takšnih okoliščinah (t. i. *Inwärtseigen*)⁴⁶ pa največkrat kaže na neko vojaško-obrambno ali pa upravno funkcijo v okviru gospostva, ki jo je posestnik opravljal kot kompenzacijo za uživano posest.⁴⁷ Kot *servus* oz. škofov *familiaris*,⁴⁸ se Diotmar v ohranjenih virih pojavlja le enkrat. Ni pa povsem izključeno, da je identičen z Diotmarjem oz. Deotmarjem, ki je (sta) pričal(a) dvema drugima posestnima menjavama, ki jih je opravil škof Gotschalk v letih 994–1005. Obe menjavi sta zadevali posest v radiju približno 20 km vzhodno oz. severovzhodno od Freisinga.⁴⁹ Manj verjetna, čeprav teoretično morda še sprejemljiva, bi bila identifikacija z Diotmarjem, ki je enkrat med leti 972 in 976 pričal menjalnemu poslu škofa Abrahama, v katerem je slednji pridobil neko posest v Gronsorfu, danes na vzhodnem obrobju Münchna; vendar je treba pripom-

³⁷ Maß, *Bas Bistum Freising*, str. 127.

³⁸ TF II, št. 1420. Prim. Štih, Izvor in začetki škofijske posesti, str. 41; Bizjak, Razvoj, uprava in poslovanje, str. 111–112 in op. 8.

³⁹ Za Freising gl. Flohrschütz, Die Freisinger Dienstmänner, str. 21 ss. Kot najbolj primerljiva navajam zlasti korpusa briksenskih in salzburških tradicij (obj. v: TB; *Salzburger Urkundenbuch* I), kjer lahko opazujemo podobno socialno strukturo. Za izhodišče o tozadevnih opažanjih lahko služita študiji: Hauptmann, Mariborske studije, str. 57–118, tu predvsem 91 ss (za Briksen) in Dopsch, Ministerialität und Herrstand, str. 7 ss (za Salzburg).

⁴⁰ O razvoju in različnih pomenih termina *familia* obširneje v: Bosl, Die "Familia", str. 403–424, tu predvsem 411 ss.

⁴¹ Vilfan, Zemljiška gospostva, str. 128–129. Včasih so za tako podreditev obstajali veliko bolj prvinski vzroki – npr. golo preživetje; prim. Flohrschütz, Die Freisinger Dienstmänner, str. 56–57.

⁴² Flohrschütz, Die Freisinger Dienstmänner, str. 48–54.

⁴³ Bitterauf, TF II, str. 252, 893, dopušča lokalizacijo v Grüntegernbach oz. v Wassentegernbach, ki leži nekoliko južneje; sicer je Tegernbach tudi pokrajinsko ime, v območju katerega ležita oba omenjena kraja.

⁴⁴ Po Hauptmannovem izračunu, ki na podlagi vira s konca 12. stoletja pripisuje oralu površino okoli 34,5 a; Hauptmann, Hufengrößen im bayerischen Stammes- und Kolonialgebite, str. 406.

⁴⁵ Števili, ki sta podani zgolj za primerjavo, nimata podlage v bavarskih razmerah, temveč ustrežata razmeram na Sorškem polju, točneje v Bitnju, kjer je – kar se tiče loškega gospostva – stara posestna struktura najbolj ohranjena in tudi najbolj raziskana. Blaznik, Biten, str. 88–98, tu posebno 96.

⁴⁶ Posest, ki je znotraj *familiae* nekega zemljiškega gospoda tretirana kot posest ministeriala, navzven pa kot posest zemljiškega gospoda; prim. Flohrschütz, Die Freisinger Dienstmänner, str. 44–45.

⁴⁷ Flohrschütz, Die Freisinger Dienstmänner, str. 60–67.

⁴⁸ Tovrstne oznake v povezavi s podobnimi lastnostmi njihovih nosilcev, kot so opisane zgoraj, običajno kažejo na družbeno skupino, ki jo razvojno gledano lahko označimo kot ministeriale. Iz previdnosti zaradi še ne dokončane izoblikovanosti sloja ministerialov v obravnavanem obdobju se v pričujočem prispevku pri označevanju te družbene skupine načeloma izogibam preciznejši opredelitvi (ministerial) in se držim ohlapnejše (*familiaris*).

⁴⁹ TF II, št. 1331, str. 212–214; št. 1339, str. 219. Posest se je nahajala na naslednjih lokacijah: Hirschausen, Sünzhäusen, Dorfacker in Wippenhausen.

niti, da bi bil ob upoštevanju te identifikacije Diotmar ob prejemu posesti na Godešiču v najboljšem primeru star okoli 70 let! Udeležba obravnavanega Diotmarja pri teh in podobnih pričanjih pri freisinških pravnih poslih, bi vsekakor le še potrjevala domnevo o njegovi upravni oz. vojaško obrambni funkciji, vendar viri zgolj z navedbo (osebnih) imen ne dajejo dovolj trdne podlage za potrditev oz. ovržbo teh morebitnih identifikacij.

Nedvomno pa gornjo domnevo potrjuje notica iz 1022–1023. Diotmarjev prejem posesti na Kranjskem je najverjetneje pomenil tudi njegovo preselitev. Loško gospostvo je bilo v prvih desetletjih 11. stoletja gotovo eno prednostnih freisinških kolonizacijskih območij. Škof Egilbert je za izgradnjo in upravo razvijajočega se gospostva potreboval zanesljive ljudi, ki jih je nedvomno izbiral tudi iz vrst svojih bavarskih familiarijev. Menim, da je treba v tem kontekstu razumeti podelitev godeške posesti Diotmarju. Njegova "premestitev" je bila torej povezana z neko upravno ali obrambno-vojaško funkcijo v okviru loškega gospostva, kot nadomestilo za opravljanje te službe pa je sedaj užival dohodke od posesti na Godešiču. Obseg zemljišča, ki ga je tu prejel (140 oralov oz. ca. 50 ha), ga morda postavlja v vlogo posestnika vilikalnega dvora, ki ga poznamo iz dobro stoletje mlajših navedb.

V notici se omenja tudi odvetnik (*advocatus*) Odalschalk, ki je v imenu freisinškega škofa sklenil posel. Institut cerkvenega odvetništva je bil svojevrsten srednjeveški odgovor na dogmatično nezdržljivost "svetnega" s "cerkvenim". Poenostavljeno rečeno je šlo za zastopstvo cerkvenih ustanov v svetnih zadevah (civilno sodstvo, uprava svetnih posesti, ...) po laikih (iz vrst plemstva), ki so to svojo "službo" kompenzirali na najrazličnejše načine: v obliki uživanja posesti, prejemanja odškodnin, pristojbin ipd. V skladu s tem so odvetniki redno posredovali v škofijskih nepremičninskih poslih in jih zasledimo praviloma v vseh freisinških posestno-menjalnih pogodbah. V času škofa Egilberta ugotavlja Bitterauf tri glavne škofijske odvetnike, med katerimi umešča delovanje Odalschalka v leta med 1022 in 1039 (o tem podrobneje v nadaljevanju). Pripadal naj bi grofovski rodbini iz Scheyerna, iz katere danes po splošno sprejetem mnenju izvajajo poznejšo bavarsko knežjo rodbino Wittelsbach.⁵⁰

Dotaknimo se še prič, ki so prisostvovala sklenitvi pogodbe. Notica navaja 15 oseb, med njimi na prvem mestu Altmana, ki nosi naziv *comes*, prof. Najdemo ga tudi v številnih drugih freisinških posestnih poslih v prvi polovici 11. stoletja;

povsem pričakovano, grofovsko oblast je namreč izvajal na ozemlju sicer precej ohlapno določljive "grofije okoli Freisinga".⁵¹ Na podlagi opravljenih raziskav ga je treba šteti med prednike grofovskega rodu iz Hirschberga, ki so težišče svojega delovanja iz freisinškega prostora premaknili v 12. stoletju.⁵² Na podlagi posesti v Ziljski dolini in kompatibilnosti osebnega imena, pa ga nekateri zgodovinarji obenem uvrščajo v genealogijo lurnskih grofov.⁵³ Kot zanimivost lahko navedemo, da je prisostvoval tudi podelitvi že omenjeni (domnevni) Adalberonovi podelitvi Dovjega freisinški škofiji, kar bi morda lahko potrjevalo njegovo vpetost v prostor ob jugovzhodni meji cesarstva.

Ostale priče niso podrobneje opredeljene, vendar primerjava z drugimi zamenjavami iz obdobja 1006–1031 pokaže, da se nekatera od teh imen bolj ali manj redno pojavljajo pod oznako *de familia*. To so Pezili, Liutheri (dvakrat), Wolfuolt, Geruich in Aripo, katerih nosilce v obravnavani zamenjalni notici lahko z veliko verjetnostjo umestimo med škofove ministeriale,⁵⁴ vsaj prve tri tudi med njegove rednejše spremljevalce na območju ožjega radia Freisinga.⁵⁵ Ostala imena se le redko ponavljajo v seznamih prič, torej moramo imeti njihove nosilce prejkone za priložnostne priče, lokalne familiarije. Nekateri izmed njih so bili v tem času – podobno kot Diotmar – tudi aktivno vključeni v menjalne posle s škofom, največkrat v zvezi z arondacijo v širši okolici Freisinga.⁵⁶ Manjša verjetnost je, da bi kateri izmed njih pripadal svobodnemu sloju, saj so ti običajno navedeni na začetku. Velja pa opozorilo, da v freisinških aktih iz tega časa ni striktno upoštevana hierarhija prič in da v primerih kot je ta, kjer njihov status ni izrecno naveden, absolutna opredelitev ni mogoča.

Problem datacije vira

Ob koncu spregovorimo še nekaj o dataciji Diotmarjeve notice, prvem pisnem pričevanju o obstoju Godešiča. Kot že rečeno, menjalni akti, tako kot notice nasploh v obravnavanem obdobju praviloma niso bili datirani. V takih primerih je mogoče dokument časovno opredeliti zgolj posredno, glede na zunanje lastnosti in vsebino. Se-

⁵¹ "Grafschaft um Freising". Fried, *Die Landgerichte Dachau und Kranzberg*, str. 2.

⁵² Fried, *Zur Herkunft* str. 84–87, 96–98.

⁵³ Gl. Fried, *Zur Herkunft der Grafen von Hirschberg*, str. 87; Mayer, *Die Grafschaft Lurn*, str. 44.

⁵⁴ V skladu z obrazložitvijo v op. 48 je treba oznako ministerial razumeti razvojno. Tokrat preciznejšo opredelitev opravičuje pogostnost pojavljanja v škofovem spremstvu.

⁵⁵ Flohrschütz, *Die Freisinger Dienstmänner*, str. 33–35.

⁵⁶ TF II, št. 1373, (Waldmant); 1377, (Asmar); 1414, 1421 (Meginhart); 1417 (Walto).

⁵⁰ Hundt, *Bayerische Urkunden*, str. 23; Schwertl, Wittelsbacher, kol. 269–271.

*Južni del Sorškega polja z Godešičem in Ratečami
(GURS 2000, DOF 5: D 24-08, D 24-09, D 25-48 in D 25-49).*

veda je taka datacija le redko lahko natančna, vendar je pri kontinuiranih serijah aktov, kakršne so freisinške tradicijske knjige, dokumente mogoče razmeroma dobro umestiti v čas na podlagi oseb, ki se pojavljajo v njih. To vsekakor velja za Diotmarjevo notico. Najohlapnejša mejnika lahko določimo z letnicama začetka in konca episkopata škofa, ki je bil kot pogodbeni stranka udeležen v

poslu. V skladu s tem je obravnavani akt moral nastati enkrat med leti 1006 in 1039.⁵⁷ Dalje lahko

⁵⁷ Zgolj ta, prvi korak je uporabil Blaznik pri dataciji notice, ki jo je podal na več mestih: Blaznik, *Škofja Loka in loško gospostvo*, str. 21; Idem, *Kolonizacija in kmetško podložništvo*, str. 151, in ki je danes med slovenskimi bralci daleč najbolj upoštevana.

preciziramo nastanek dokumenta s pomočjo drugih udeleženih oseb, katerih funkcijo oz. življenje bi bilo mogoče na kakršen koli način zanesljivo omejiti navzgor ali navzdol v okviru danega intervala. V tem primeru je to škofijski odvetnik Odalschalk, ki je bil v menjavi posesti z Diotmarjem Egilbertov posrednik. Bitterauf je na podlagi neke druge menjalne pogodbe, v kateri se pojavlja skupaj z regensburškim škofom Gebhardom, uspel navzgor omejiti začetek njegovega odvetništva.⁵⁸ Regensburški škof Gebhard je namreč umrl leta 1023, torej je bil Odalschalk vsaj tega leta že freisinški odvetnik. S tem podatkom je Bitterauf izčrpal neodvisne časovne oporne točke. Pri nadaljnjem izvajanju je uporabil relativno kronologijo. Ob predpostavki, da je bil pri aktih, zapisanih v tradicijsko knjigo, vsaj okvirno upoštevan kronološki red,⁵⁹ je vse dokumente, v katerih se pojavlja Odalschalk kot škofijski odvetnik in so vpisani pred omenjeno menjavo z regensburškim škofom Gebhardom – v to skupino spada tudi Diotmarjeva notica – datiral pred leto 1023.⁶⁰ Do tu se lahko z njim popolnoma strinjamo. Nekoliko teže razumljiva pa je njegova časovna omejitev navzdol za vse posle, v katerih je bil udeležen Odalschalk kot posrednik oz. odvetnik. Tu je Bitterauf določil letnico 1022 in sicer na podlagi notice o poslu, ki ga je sklenil omenjeni freisinški odvetnik z v tem letu nameščenim opatom samostana Weihenstephan.⁶¹ Povsem razumljivo je, da zadevna menjalna pogodba ni mogla biti sklenjena pred tem letom, nikakor pa ni mogoče s to letnico omejiti tudi vseh predhodnih aktov, v katerih je za freisinškega škofa posredoval Odalschalk. Strogo metodološko tega vira sploh ni mogoče uporabiti pri določanju časovnih omejitev (tako zgornje kot spodnje) Odalschalkove odvetniške funkcije, razen če bi obstajal nek dober argument za datiranje te notice prav v leto 1022 – nasprotno Bitterauf dopušča datacijo med 1022–1031 – pa še v tem primeru bi raztegnili spodnjo znano mejo (ne pa možne) za vsega eno leto. Glede na to, da za ta del kodeksa Bitterauf predvideva izključno izgotovitev po predlogah, ne pa morda protokolarnega, t. j. direktnega vnosa posameznih aktov,⁶² je tudi na podlagi zunanjih značilnosti zapisa preciznejša datacija posameznih aktov nemogoča. Seveda pa ta pomislek omogoča pomik spodnje meje

za datacijo Diotmarjeve notice kvečjemu za nekaj let navzdol in nič več. Na splošno domneve o nastopu Odalschalkovega odvetništva ne odstopajo bistveno od Bitteraufovih ugotovitev; Hund ga denimo umešča v leta med 1020 in 1025.⁶³ Diotmarjevo notico in z njo prvo pričevanje o obstoju Godešiča lahko torej po najboljših močeh datiramo v začetek dvajsetih let 11. stoletja, pred vključno leto 1023.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

BayHStA, HL Freising – Bayerisches Hauptstaatsarchiv, Hochstiftsliteralien Freising (št. 3b in 4).

OBJAVLJENI VIRI

CDAF – *Codex diplomaticus Austriaco-Frisingensis* I, III. Ed. Joseph Zahn. Fontes rerum Austriacarum 31, 36. Wien : Kaiserlich-Königliche Hof- und Staatsdruckerei, 1870, 1871.

MGH, DD H II – *Heinrici II. et Arduini diplomata*. Ed. Harry Bresslau. Monumenta Germaniae historica. Diplomata regum et imperatorum Germaniae III. Hannover : Hahnsche Buchhandlung, 1900–1903.

MGH, DD K II – *Conradi II. diplomata*. Ed. Harry Bresslau. Monumenta Germaniae historica. Diplomata regum et imperatorum Germaniae IV. Hannover – Leipzig : Hahnsche Buchhandlung, 1909.

MGH, DD O II – *Otonis II. diplomata*. Ed. Theodor Sickel. Monumenta Germaniae historica. Diplomata regum et imperatorum Germaniae II/1. Hannover : Hahnsche Buchhandlung, 1888.

MGH, DD O III – *Otonis III. Diplomata*. Ed. Theodor Sickel. Monumenta Germaniae historica. Diplomata regum et imperatorum Germaniae II/2. Hannover : Hahnsche Buchhandlung, 1893.

Salzburger Urkundenbuch, I. Band: Traditionscodices. Ed. Willibald Hauthaler. Salzburg : Gesellschaft für Salzburger Landeskunde, 1910.

TB – *Die Traditionsbücher des Hochstifts Brixen von zehnten bis in das vierzehnte Jahrhundert*. Ed. Oswald Redlich. Acta Tirolensia 1. Innsbruck : Wagner'schen Universitäts-Buchhandlung, 1886.

TF – *Die Traditionen des Hochstifts Freising, I. Band: (744–926), II. Band: (926–1283)*. Ed. Theodor Bitterauf. Quellen und Erörterungen zur

⁵⁸ TF II, št. 1394, str. 255–256.

⁵⁹ Nikakor ne gre za povsem dosledno kronološko ureditev. V zvezi s tem je Bitterauf na podlagi svojih izsledkov v objavi deloma preuredil originalni vrstni red kodeksa.

⁶⁰ TF II, št. 1386–1393, str. 249–254.

⁶¹ TF II, št. 1396, str. 256–257.

⁶² Za notico št. 1396 naj bi bila celo ohranjena predloga, TF II, str. XXIX, XXXV.

⁶³ Hundt, *Bayerische Urkunden*, str. 23.

- bayerischen und deutschen Geschichte, n. s., 4, 5. Aalen : Scientia, ²1967.
- UBK – *Urkunden- und Regestenbuch des Herzogthums Krain* I, II. Ed. Franz Schumi. Laibach : v samozaložbi, 1882–1883, 1884–1887.
- Urbarji freisinške škofije*. Ed. Pavle Blaznik. Srednjeveški urbarji za Slovenijo 4. Viri za zgodovino Slovencev 4. Ljubljana : SAZU, 1963.
- LITERATURA
- Albertoni, Giuseppe: Začetki razdrobljene briksenske posesti na Kranjskem v 10. in 11. stoletju. *Blaznikov zbornik*. Loški razgledi. Doneski 11. (ur. Matjaž Bizjak). Ljubljana – Škofja Loka : Založba ZRC in Muzejsko društvo Škofja Loka, 2005, str. 49–59.
- Bizjak, Matjaž: Razvoj, uprava in poslovanje freisinške in briksenske posesti na Kranjskem v srednjem veku. *Blaznikov zbornik*. Loški razgledi. Doneski 11. (ur. Matjaž Bizjak). Ljubljana – Škofja Loka : Založba ZRC in Muzejsko društvo Škofja Loka, 2005, str. 111–124.
- Blaznik, Pavle: Bitenj : Historično-geografska študija. *Geografski vestnik*, 4, 1928, str. 88–98.
- Blaznik, Pavle: Freisinška županija Dovje. *Zgodovinski časopis*, 9, 1955, str. 7–25.
- Blaznik, Pavle: Kolonizacija in kmetsko podložništvo na Sorškem polju. *Razprave I. razreda SAZU* 2. Ljubljana : SAZU, 1953, str. 139–242.
- Blaznik, Pavle: *Škofja Loka in loško gospostvo (973–1803)*. Škofja Loka : Muzejsko društvo Škofja Loka, 1973.
- Bosl, Karl: Die "Familia" als Grundstruktur der mittelalterlichen Gesellschaft. *Zeitschrift für bayerische Landesgeschichte*, 38, 1975, str. 403–424.
- Bresslau, Harry: *Jahrbücher des Deutschen Reichs unter Konrad II. 2. Band: 1032–1039*. Leipzig : Duncker & Humboldt, 1884.
- Dopsch, Heinz: Ministerialität und Herrstand in der Steiermark und in Salzburg. *Zeitschrift des Historischen Vereins für Steiermark*, 62, 1971, str. 3–31.
- Flohrschütz, Günther: Die Freisinger Dienstmannen im 10. und 11. Jahrhundert. *Beiträge zur altbayerischen Kirchengeschichte*, 25, 1967, str. 9–79.
- Fried, Pankraz: *Die Landgerichte Dachau und Kranzberg*. Historischer Atlas von Bayern. Theil Altbayern. Heft 11–12. München : Kommission für Bayerische Landesgeschichte, 1958.
- Fried, Pankraz: Zur Herkunft der Grafen von Hirschberg. *Zeitschrift für bayerische Landesgeschichte*, 28, 1965, str. 82–98.
- Hauptmann, Ljudmil: Hufengrößen im bayerischen Stammes- und Kolonialgebite. *Vierteljahrschrift für Sozial- und Wirtschaftsgeschichte*, 21, 1929, str. 386–413.
- Hauptmann, Ljudmil: Mariborske studije. *Rad jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, 260, 1938, str. 57–118.
- Hundt, Friedrich Hector: *Bayerische Urkunden aus dem XI und XII Jahrhundert : Die Schirmvögte Freising's. Seine Bischöfe bis zum Ende des XII Jahrhunderts. Beyträge zu Scheyern-Wittelsbach'schen Regesten*. Abhandlungen dre k. bayer. Akademie der Wissenschaft III. Cl., XIV Bd., II. Abth. (posebni odtis). München : Verlag der K. Akademie, 1878.
- Ilešič, Svetozar: *Sistemi poljske razdelitve na Slovenskem*. Dela IV. razreda SAZU 2. Ljubljana, 1950.
- Klun, V. F.: Verzeichniß der aus dem vormals bischöflich freisingen'schen, nun staatsherrschaftlichem Archive zu Lak überkommenen Acten und Urkunden. *Mittheilungen des Historischen Vereins für Krain*, 7, 1852, str. 41–47, 49–54, 57–64.
- Kos, Dušan: *Pismo, pisava, pisar : Prispevek k zgodovini kranjskih listin do leta 1300*. Gradivo in razprave 14. Ljubljana : Zgodovinski arhiv Ljubljana, 1994.
- Kos, Milko: "Vas" in "selo" v zgodovini slovenske kolonizacije. *Razprave I. razreda SAZU* 5. Ljubljana, 1966, str. 77–98.
- Maß, Josef: *Das Bistum Freising in Mittelalter*. München : Erich Wewel Verlag, 1986.
- Mayer, Therese: Die Grafschaft Lurn. *Spuren europäischer Geschichte : Spittal 800 (1191–1991)* (ur. Barbara Grünwald et al.). Spittal an der Drau : Stadtgemeinde, 1991, str. 42–46, 65–66.
- Molitor, Stephan: Das Traditionsbuch : Zur Forschungsgeschichte einer Quellengattung und zu einem Beispiel aus Südwestdeutschland. *Archiv für Diplomatik*, 36, 1990, str. 61–92.
- Mommsen, Theodor E.: Zur Freisinger Urkunden-Überlieferung. *Zeitschrift für bayerische Landesgeschichte*, 5, 1932, str. 129–189.
- Nabergoj, Tomaž: Poskus računalniške analize tradicijskih listin briksenskega škofa Altwina. Diplomatska naloga, Filozofska fakulteta (tipkopis). Ljubljana, 1991.
- Redlich, Oswald: *Die Privaturkunden des Mittelalters*. Urkundenlehre III. Handbuch der mittelalterlichen und neueren Geschichte. München – Berlin : Oldenbourg, 1911.
- Schwertl, Gerhard: Wittelsbacher. *Lexikon des Mittelalters* 9. München : Lexma Verlag, 1998, kol. 269–271.
- Štih, Peter: Izvor in začetki škofijske posesti na današnjem slovenskem ozemlju. *Blaznikov zbornik*. Loški razgledi. Doneski 11. (ur. Matjaž Bizjak). Ljubljana – Škofja Loka : Založba ZRC in Muzejsko društvo Škofja Loka, 2005), str. 35–48.

- Tangel, Karlmann: Die Grafen von Ortenburg in Kärnten. *Archiv für Kunde österreichischer Geschichts-Quellen*, 30, 1864, str. 203–352.
- Thoma, Gertrud: Bemerkungen zum ältesten Urbar des Hochstifts Freising. *Beiträge zur alt-bayerischen Kirchengeschichte*, 42, 1996, str. 7–32.
- Vilfan, Sergij: Zemljiška gospostva. *Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev, Zgodovina agrarnih panog II* (ur. Pavle Blaznik et al.). Ljubljana : Državna založba Slovenije, 1980, str. 75–239.
- Zahn, Joseph: Die freisingischen Sal-, Copial- und Urbarbücher in ihren Beziehungen zu Österreich. *Archiv für Kunde österreichischer Geschichts-Quellen*, 27, 1861, str. 191–344.
- Žontar, Josip: *Zgodovina mesta Kranja*. Ljubljana : Muzejsko društvo za Slovenijo, 1939.

Z U S A M M E N F A S S U N G

Ein Beitrag zur älteren Geschichte von Godešič

Das Dorf Godešič (Godeschiz) am südlichen Rand des Sorško polje (Zeierfeld), des fruchtbarsten Teils der Freisinger Herrschaft Škofja Loka (Bischofack) in Gorenjska (Oberkrain), liegt, wird zum ersten Mal in einer Freisinger Traditionsnotiz vom Beginn der zwanziger Jahre des 11. Jahrhunderts erwähnt. Das Sorško polje hatte eine

Vorzugsstellung in der Freisinger Kolonisation in Gorenjska und ihm wurde bald nach den ersten Besitzerwerbungen in den Jahren 973-1002 eine Besitzreorganisation zuteil. In diesen Rahmen gehört auch der in der erwähnten Notiz überlieferte Tausch von Besitzungen zwischen Bischof Egilbert und seinem Familiarius Diotmar. Letzterer erhielt für seine 140 Joch umfassende Besitzung in Tegernbach in Bayern, die er an den Bischof abtrat, eine gleichwertige Besitzung in Godešič und zog wahrscheinlich im Zusammenhang mit der neu verliehenen Verwaltungs- oder militärischen Abwehrfunktion in das Gebiet der Herrschaft Škofja Loka um.

Trotz des fast vollständig erhaltenen Traditionsmaterials des Hochstifts Freising sind insgesamt nur drei Notizen bekannt, die sich auf seinen Besitz in Gorenjska beziehen. Wegen ihrer Seltenheit stellt die oben erwähnte Notiz eine bedeutende Quelle für die Organisation, Besitzstruktur und sozialen Verhältnisse in der ersten Phase des Ausbaus der Herrschaft Škofja Loka dar. Das Schriftstück entstand zur Zeit des politisch, kulturell und auch wirtschaftlich überdurchschnittlich aktiven Bischofs Egilbert (1006-1039), dessen Episkopat in Krain vor allem durch Besitzerwerbungen gekennzeichnet ist. Unter anderem sei das Amt Dovje (Lengenfeld) im oberen Sava-(Save)-tal erwähnt, für welches eine vermutliche heute verloren gegangene Schenkungsurkunde Konrads II. aus dem Jahr 1033 bestanden haben soll.

Die genaue Zeit der Aufzeichnung dieser allerdings undatierten Notiz bleibt nach wie vor unbekannt. Die überraschend präzise Datierung (1022–1023) Bitteraufs muss etwas relativiert werden. Höchstwahrscheinlich entstand sie tatsächlich vor 1023, während die untere Grenze nicht so klar ist und mit Wahrscheinlichkeit um das Jahr 1020 angesetzt werden kann.